

מספר הקורס: 6030430-00

שם הקורס בעברית: כוחות שמירת שלום ומשקיפי או"ם במזה"ת

שם הקורס באנגלית: U.N. Observers and Peacekeeping Forces in The Middle East

שנה"ל: תשפ"ג

שם המרצה: ד"ר איתן ברק, עו"ד

שם תוכנית הלימודים: התוכנית ללימודי המזרח התיכון והאסלאם

סיווג הקורס: שיעור

משך והיקף הקורס: סמסטר א'; ש"ס

נקודות זכות אקדמיות: 2 נ"ז

דרישות קדם: היסטוריה מודרנית: ארצות הליבה של העולם הערבי ותורכיה; הסכסוך הישראלי-

ערבי: בשדה הקרב ובזירה המדינית

כתובת דוא"ל של המרצה: eitan.barak@mail.huji.ac.il

תיאור הקורס:

המזרח התיכון שימש יעד חשוב למדי לאחד מהתפקודים המשמעותיים ביותר של ארגון האומות המאוחדות לאור כישלון מימוש סעיפי המגילה בהקשר כינון צבא והשלכות המלחמה הקרה: מבצעי שמירת שלום. מבצעים אשר נועדו, ככלל, לתרום להגברת היציבות בין צדדים ניצים ולהביא לפתרון סכסוכים. לפיכך, הן כוח המשקיפים הצבאי הראשון, אשר גובש כבר במאי 1948, הופעל במזרח התיכון (UNTSO - לפיקוח על הפסקת האש במלחמת העצמאות) והן כוח האו"ם החמוש הראשון, אשר גובש בשלהי 1956, נשלח לאזור (UNEF-כוח החירום של האו"ם שנפרס בסיני לאחר מבצע קדש). מאז נעשו יותר מ-70 מבצעים לשמירת שלום ברחבי העולם (!) כאשר חלק לא מבוטל מהם מתפקד גם היום.

לקורס שלושה חלקים. הראשון יוקדש למסגרת התיאורטית ובו לאחר הכרת הגופים הרלוונטיים והפוליטיקה הבינלאומית, נדון בחשיבות מבצעים אלו, התכליות שנועדו להשיג, מידת התאמתם למשפט הבינלאומי, ועוד. בחלק השני, נעבור לבחון בקצרה את כלל מבצעי

האו"ם בזירה המזרח תיכונית -בחריג העימות הישראלי -ערבי- החל מכוח המשקיפים שנשלח ללבנון ב-1958, עובר לכוח המשקיפים שנפרס בתימן ב-1964 וכלה בכוח המשקיפים שנפרס בסוריה באפריל -אוגוסט 2012. זאת לצד בחינת מבצע האכיפה בעיראק ב-1990. במסגרת זו נבחן, בין השאר, את מידת תרומת המבצעים בפועל לפתרון העימותים והאם התכליות המוצהרות -אכן הושגו. החלק השלישי והעיקרי יתמקד במבצעים הרבים שהוקדשו לעימות הישראלי -ערבי. במסגרתו, בצד בחינת השגת התכליות המוצהרות ומידת התרומה בפועל, ננסה גם לעמוד על גישתה הייחודית של ישראל למעורבות זו של האו"ם והמעבר מחשדנות עמוקה ואיבה בעשורים הראשונים לקיומה לקבלה ועד -בהקשר הכוח הפרוס ברמת הגולן הסורי - לחיבוק אוהד. מבט מסכם על כלל המבצעים באזור וניסיון להעריך את הצלחתם כמו גם אפשרות שילובים בהסדר ישראלי-פלסטיני עתידי יחתום את הקורס.

מטרות הקורס:

מטרת הקורס היא שבסיומו הסטודנטים יוכלו:

1. לעמוד על מהות התפיסה של כוחות שמירת שלום ומשקיפי או"ם;
2. לעמוד על מרכיבי הכוח ותפקודם;
3. לזהות את הקושי בתפקוד מוצלח של הכוחות והמשקיפים במערכת הבינלאומית;
4. לעמוד על הקשיים הייחודיים של הכוחות והמשקיפים במזרח התיכון;
5. לפרש וליישם את התיאוריה למקרי בוחן בכלל ולמקרה אשר יבחר לעבודת הסמינר בפרט.

חובות הקורס והרכב הציון בקורס:

(א) לקרוא את חומר הקריאה שיוגדר כחומר חובה לקראת כל שיעור.

(ב) עבודת סיום: 100%; בהיקף של-10 עמודים, ברווח שורה וחצי, פונט 12, לא כולל עמ' כותרת וביבליוגרפיה

• **ציון עובר בקורס: 60**

פירוט השיעורים (מפגשים), הנושאים הנלמדים בכל שיעור וקריאת החובה והרשות בכל

שיעור:

שיעור מס' 1: מבוא: מבנה המערכת הבינלאומית הנוכחית כאתגר לקיום השלום והביטחון העולמיים בשיעור נדון בשלוש מסורות המחשבה ביחסים הבינלאומיים (להלן: יחב"ל): המסורת הקנטיאנית, הגרוטסינית וההובסינית. נבחן כיצד המסורת האחרונה בכלל והתיאוריות והגישות

שפותחו במסגרתה בפרט הם אלו שמאפיינים את המערכת בינלאומית מאז ב-1648 ומציבים אתגר לקיום השלום והביטחון העולמי.

קריאת חובה:

Bull, Hedley, The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics (New York: Columbia University Press, 1977), pp. 22-50.

קריאה מומלצת:

Anders Wivel & T.v. Paul, "Exploring International Institutions and Power Politics", in: Anders Wivel & T.V. Paul (eds.), International Institutions and Power Politics: Bridging the Divide, (Washington, DC: Georgetown University Press, 2019), pp. 3-20.

חלק א : כוחות שמירת שלום ומשקיפי או"ם - המסגרת התיאורטית

שיעור מס' 2 : ארגון האומות המאוחדות, מוסדותיו ומטרותיו

בשיעור נדון בארגון העולמי הידוע ביותר מבין השחקנים הלא מדינתיים הפעילים בזירה העולמית, נבחן את המבנה הארגוני וסדר היום שלו תוך התמקדות במועצת הביטחון-הגוף המקים כיום כוחות לשמירת שלום, העצרת הכללית והמזכירות-הגוף הממונה על הניהול השוטף

קריאת חובה:

צ'רלס קגלי ושאנון ל' בלאנטון הפוליטיקה העולמית: מגמות ותמורות (מהדורה 15, 2014–2015, מאנגלית: אורית פרידלנד), 2016, (רעננה: למדא), עמ' 154-165.

רובי סיבל, "ארגונים בינלאומיים" בתוך: רובי סייבל ויעל רונן (עורכים), המשפט הבינלאומי, (נבו הוצאה לאור), 2016, עמ' 119-127 (* פרק מעודכן ממהדורת 2022 יופץ במהלך הקורס)

קריאה מומלצת:

רוזן שבתאי, בנבכי המשפט הבינלאומי, (ירושלים: מוסד ביאליק), 2012, עמ' 444-488.

שיעורים מס' 3-4 : ארגון האומות המאוחדות וגיבוש התפיסה של כוחות משקיפים בכינון

UNTSO ושמירת שלום בכינון UNEF

בשני שיעורים אלה נבחן את הפרקים הרלוונטיים במגילה כהסמכה לשליחת משקיפים צבאיים וכוחות לשמירת שלום (פרק 6 ו-7). נפתח בדיון על כוח המשקיפים הצבאיים במסגרת הארגון

לפיקוח על שביטת הנשק בין ישראל למדינות ערב במלחמת העצמאות (UNTSO) -מבצע שמירת שלום הראשון לשיטת האו"ם ונמשיך בהתחקות ודיון בהקמת כוח שמירת השלום הראשון שהוצב בחצי האי סיני (UNEF) וכוון בכלל ע"י העצרת ב- 1956 . במסגרת פעולתו גובשו יש מאין מרבית המאפיינים המוכרים של כוחות שמירת שלום עד היום ומכאן חשיבותו .

שיעור מספר 3:

קריאת חובה:

קרצ'ר חן, האו"ם ושמירת השלום 1988-1995 (ירושלים: מאגנס), עמ' 23-49.

קריאה מומלצת:

Rosalyn Higgins, United Nations Peacekeeping 1946–1967—Documents and Commentary, The Middle East, Vol. I (London: Oxford University Press, 1969), pp. 5-31 (UNTSO) .

שיעור מספר 4

קריאת חובה:

Urquhart Brian E. (Sir), Hammar skjöld, [London: Harper & Row, 1972], pp.176-194. (UNEF)

קריאה מומלצת:

Burns E. L. M., Between Arab and Israeli, (London: George & Harap), 1962, 186-205. (UNEF)

Barak Eitan, "Caught in the Middle: The United Nations Emergency Force, Israel, and the 1960 'Rotem Crisis'", Diplomacy and Statecraft, 17(2), (June 2006), pp. 393-414 (UNEF)

שיעור מספר 5 : כוח שמירת שלום כאמצעי לבניית אמון וביטחון בין מדינות בעימות

כוחות שמירת שלום מהווים אחת מחמש הקטגוריות המקובלות של אמצעים לבניית אמון וביטחון - מושגים אשר פותחו ברקע המלחמה הקרה בין שני הגושים . לפיכך נדון בקטגוריות אלו ונבחן את תרומתם של הכוחות להגברת היציבות, ניהול הסכסוך ואף קידום השלום. נעבור לבחון את ישימותם של אמצעים אלו, כגון ערוצי תקשורת ומעורבות צד ג', בסכסוך הישראלי-ערבי .

קריאת חובה:

Evron Yair, "Confidence-and Security-Building Measures in the Arab-Israeli Context" in: Inbar Efrain & Sandler Shmuel, (eds.), Middle Eastern Security: Prospects for an Arms Control Regime, (London: Frank Cass, 1995), pp.152-172.

קריאה מומלצת:

Mandell S. Brian, "Anatomy of A Confidence-Building Regime: Egyptian -Israeli Security Cooperation, 1973-1979", International Journal, Vol. XLV, Spring 1990, pp. 202-223.

שיעור מספר 6: כוחות שמירת שלום בזמן המלחמה הקרה ולאחריה – סקירה

לאחר הקניית והכרת הנדבכים התיאורטיים יוקדש שיעור זה לסקירה ודיון במבצעי שמירת השלום בזמן המלחמה הקרה ולאחריה למעט אלו שנערכו באזור המזרח התיכון

קריאת חובה:

קרצ'ר חן, האו"ם ושמירת השלום 1988-1995 (ירושלים: מאגנס), עמ' 50-86.

קריאה מומלצת:

Alex J. Bellamy, Paul Williams and Stuart Griffin, Understanding Peacekeeping, (Cambridge: Polity Press, 2010), (2nd ed.), 93-152.

חלק ב: כוחות שמירת שלום ומשקיפי או"ם במזרח התיכון

שיעור מס' 7: ארגון האומות המאוחדות ופועלו הכולל במזרח התיכון: מכינון כוח משקיפים למלחמת אכיפה להפעלת פרק 7 למגילת האו"ם בעיראק

בשיעור זה נדון בכלל פועלו של האו"ם במזרח התיכון (כגון הקמת סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטי פלסטין במזרח הקרוב UNRWA) ונתמקד במלחמת המפרץ ב-1990-91 שבו לראשונה הופעל פרק 7 במובנו המקורי: אישור מבצע אכיפה בינלאומי נגד תוקפן .

קריאת חובה:

Karim Makdisi and Vijay Prashad (eds.), Land of Blue Helmets: The United Nations and the Arab World (University of California Press, 2016), pp. 1-12.

Hindawi Pison Coralie, "Iraq: Twenty Years in the Shadow of Chapter VII", in: Karim Makdisi and Vijay Prashad (eds.), Land of Blue Helmets, Id, pp.194-211.

קריאה מומלצת:

Urquhart, Brian. "The United Nations in the Middle East: A 50-Year Retrospective", Middle East Journal, Vol. 49(4), (1995), pp. 572–581.

שיעור מס' 8: כוחות שמירת שלום ומשקיפים במזרח התיכון: מלבנון (1958) לסוריה (2012)
בשיעור זה נתמקד במבצעי כוחות שלום במזרח התיכון למעט אלו שסיבת קיומם היא הסכסוך הישראלי-ערבי, כאשר נתמקד במבצע בקפריסין שהחל ב-1964 שכן הוא מבצע אשר ממשיך להתנהל גם בימינו.

קריאת חובה:

Dombroski Kenneth R., Peacekeeping in The Middle East as an International Regime, (New-York: Routledge, 2007), pp.69-75.

Mancini, Francesco, and Jose Vericat. Lost in Transition: UN Mediation in Libya, Syria, and Yemen., International Peace Institute, 2016, pp.1-17.

קריאה מומלצת:

Aksu, Eşref, The United Nations, Intra-State Peacekeeping and Normative Change, (Manchester University Press, 2003), pp. 130–154. ("The UN in the Cyprus Conflict: UNFICYP)

חלק ג' : כוחות שמירת שלום ומשקיפי או"ם בסכסוך הישראלי-ערבי

שיעורים מס 9-10: כוח החירום של האו"ם 2 (UNEF 2) בעימות הישראלי-מצרי : 1973-1977 ומבט השוואתי על הכוח הבינלאומי (1982-)

בשיעורים אלו נדון בשני כוחות אשר נפרסו בסיני בעימות הישראלי מצרי . בראשון נבחן את תרומתו למעבר שתי המדינות היריבות ממצב לוחמה לניהול עימות ומשם לפתרונו . בשני-אשר אינו כוח או"ם – ננסה לבחון האם הוא אכן גורם חשוב בייצוב היחסים הביטחוניים ונעמוד על התעקשות ישראל בשימור המרכיב האמריקאי בכוח בו חרף הפצרות ארה"ב ומצרים לוותר עליו.

קריאת חובה:

Comay Michael, U.N. Peace-Keeping in the Israel-Arab Conflict, 1948 - 1975: An Israel Critique, Jerusalem Papers on Peace Problems, No. 17-18, (Jerusalem: The Leonard Davies Institute), 1976, pp. 27-31

Ensio Siilasvuo, In the Service of Peace in the Middle East, 1967-1979 (Palgrave Macmillan, 1992), pp. 146-155, 218-237.

Goldberger, Thomas, "40 Years On, the Sinai Multinational Force Still Plays a Vital Role", The Jerusalem Strategic Tribune. (Sept. 2021), at <https://jstribune.com/sinai-peacekeeping-force-israel-egypt/>

Nathan A. Pelcovits, Peacekeeping on Arab-Israeli fronts: Lessons from the Sinai and Lebanon (Boulder: Westview Press, 1984), pp.5-16.

אוריון אסף, "כוח המשקיפים הרב-לאומי בסיני: חזון יציב, יישום גמיש", מבט על, גיליון 837 (24 ביולי 2016).

קריאה מומלצת:

Diehl Paul, International Peacekeeping (Perspectives on Security) (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993), pp. 92-106.

Spoehr W. Thomas, "This Shoe No Longer Fits: Changing the US Commitment to the MFO", Parameters (Autumn 2000), pp.109-125.

גולד זאק, "החמושים בסיני והאיום על הכוח הבינלאומי", עדכן אסטרטגי, 18:2 (יולי 2015), עמ' 29-40.

שיעור מס' 11: כוח המשקיפים לעניין ההתנתקות (UNDOF) בעימות הישראלי-סורי: 1974-כיום

השיעור יוקדש לכוח שכונן כחלק מהסכם ההפרדה במאי 1974 ופעילותו נמשכת גם בימינו. ניתן דגש בדיון להשפעת מלחמת האזרחים בלבנון על הכוח ומשמעות בריחתו מאזור הפעלתו וחזרתו מקץ מספר שנים כאשר נבחן את תגובתה המפתיעה של ישראל לאותם מאורעות

קריאת חובה:

Lindley, Dan, Promoting Peace with Information: Transparency as a Tool of Security Regimes, (NJ: Princeton University Press, 2007), pp. 118-141.

אוריון אסף, "אינך יכול להכנס לאותו נהר פעמיים": הסכם הפרדת הכוחות בגולן 1974 ואנדו"ף 2018", מבט על, גיליון 1076 (19 ביולי 2018).

קריאה מומלצת:

Alan James, 'The UN on Golan: Peace Keeping Paradox?', International Relations 9:1 (May 1987), pp.64-84,

Ensio Siilasvuo, In the Service of Peace in the Middle East, 1967-1979 (Palgrave Macmillan, 1992), pp. 255-274.

שיעור מס' 12: כוח החירום של האו"ם בעימות הישראלי-לבנוני (UNIFIL) 1978-
השיעור יוקדש לדיון בכוח שנפרס בדרום לבנון בעקבות מבצע ליטני במרץ 1978. נדון
בעימותים שהיו לכוח עם ישראל ובעיקר לשינוי המהותי שעבר הכוח בעקבות מלחמת לבנון
השנייה ב-2006.

קריאת חובה:

Göksel Timur, "Mr. UNIFIL" Reflects on a Quarter Century of Peacekeeping in South Lebanon" (Interview) , Journal of Palestine Studies 36:3 (2007), pp. 50–77.

Alexander Mattelaer, "Europe Rediscovered Peacekeeping?: Political and Military Logics in the 2006 UNIFIL Enhancement" (Egmont Institute, 2009).

קריאה מומלצת:

Alan James, "Painful Peacekeeping: The United Nations in Lebanon, 1978-1982," International Journal 38 (Autumn 1983), pp. 613-634.

Bjorn Skogmo, UNIFIL: International Peacekeeping in Lebanon, 1978-1988 (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1989), pp. 191-240.

שיעור מס' 13: סיכום הקורס ודיון בכדאיות פריסת כוח בעימות הישראלי פלסטיני
בשיעור זה נהיה לבסוף בעמדה לדון בשאלה האם המבצעים בכלל ואלו אשר בוצעו בסכסוך
הישראלי ערבי תרמו בשורה התחתונה תרומה חיובית. לאור התובנות שיעלו מהדיון בשאלה
לעיל נדון האם יש מקום לפריסת כוח או"ם במסגרת פתרון העימות הישראלי-פלסטיני

קריאת חובה:

Jett C. Dennis, Why Peacekeeping Fails (Palgrave Macmillan, 2019, 2nd ed.), pp. 95-115.

Barak Eitan, "Israel and an International Peacekeeping Force in the Gaza Strip and West Bank: A Welcome Development?" Contemporary Security Policy 28:3 (December 2007), pp. 559-578.

קריאה מומלצת:

Sofía Sebastián and Aditi Gorur, “Consent as a Peacekeeping Principle,” U.N. Peacekeeping & Host-State Consent: How Missions Navigate Relationships with Governments (Stimson Center, 2018), pp. 13-14.